

Удосконалення підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної професійної діяльності в умовах реформування загальної середньої освіти

О. О. Бабакіна, І. М. Толмачова

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Paper received 22.01.17; Revised 25.01.17; Accepted for publication 30.01.17.

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність удосконалення підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної професійної діяльності в умовах реформування загальної середньої освіти. Проаналізовано дидактичні аспекти даної роботи на прикладі викладання навчальної дисципліни «Загальна педагогіка» через забезпечення мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивно-оцінного компонентів. Провідною є ідея відображення у змісті роботи зі студентами основних положень реформи та цілеспрямованого використання форм та методів навчання, що забезпечують інноваційний характер професійної діяльності.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, майбутній учитель початкової школи, інноваційна професійна діяльність, навчальна дисципліна «Загальна педагогіка», дидактичні аспекти.

Вступ. У 2016 році було розроблено Концепцію «Нова школа. Простір освітніх можливостей», яка виступає своєрідним керівництвом до дій у ході реформування загальної середньої освіти України. В результаті її впровадження планується сприяти становленню кожного учня як особистості, патріота, інноватора. Необхідно відзначити, що зміни підходів до організації освітнього процесу в школі настільки серйозні, що можна говорити про її перехід на роботу в інноваційному режимі. Успішність цієї роботи визначається багатьма чинниками, зокрема, готовністю педагогів до роботи в режимі інноваційного пошуку й впровадження його результатів в освітню практику.

Створення та реалізація нової моделі української школи актуалізує завдання ґрунтовного аналізу й переосмислення теоретико-методичних засад професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів, забезпечення її відповідності викликам часу.

Стислий огляд публікацій за темою статті. У науковій літературі представлено низку наукових розвідок, у яких відображено різні складові вирішення завдання підготовки студентів до інноваційної педагогічної діяльності: схарактеризовано поняття «інноваційне середовище ВНЗ» (Н. Карапузова, Н. Манжелій); розроблено методологічний і теоретичний аспекти формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності (І. Гавриш); запропоновано підходи до підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній роботі (Л. Петриченко); представлено навчальні посібники з педагогічної інноватики (І. Дичківська); упроваджено в освітній процес вищого педагогічного навчального закладу нові технології професійної підготовки майбутнього вчителя в ході викладання «Педагогіки» (О. Дубасенюк, Т. Семенюк, О. Антонова) тощо.

Незважаючи на вагомий досягнення в теорії педагогічної освіти, завдання професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи з орієнтацією на цілеспрямовану реалізацію ними Концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей» є принципово новим.

Саме з цього випливає важлива наукова проблема пошуку дієвих шляхів та засобів удосконалення про-

фесійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення інноваційної діяльності за даних умов. Ці обставини актуалізують необхідність подальшої розробки дидактичних аспектів даної роботи в ході викладання дисциплін загальнопрофесійної підготовки, що виступатиме органічною складовою загальної системи професійно-педагогічної підготовки.

Мета статті – проаналізувати дидактичні аспекти вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності в умовах реформування загальної середньої освіти (на прикладі викладання навчальної дисципліни «Загальна педагогіка»).

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети ми використали такі теоретичні методи дослідження: аналіз, порівняння, класифікація для визначення суті та особливостей організації процесу вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності в умовах реформування загальної середньої освіти в ході викладання навчальної дисципліни «Загальна педагогіка»; узагальнення для обґрунтування системи роботи зі студентами в межах реалізації мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивно-оцінного компонентів навчально-пізнавальної діяльності.

Результати та їх обговорення. Забезпечення реформи української школи передбачає певне зняття обмежень у педагогічній діяльності, надання вчителям свободи в інтерпретації освітніх програм, використанні форм і методів роботи з молодшими школярами. Це вимагає від вчителів початкової школи не тільки ґрунтовних знань, володіння комплексом відповідних професійних умінь та навичок, а й орієнтації на педагогічну творчість, на потреби учня в освітньому процесі, розуміння власної відповідальності за отримані результати, вміння ефективно діяти в умовах академічної свободи та децентралізації школи тощо.

Вважаємо, що успішно здійснити реформу в школі зможе професіонал, який є особистістю, патріотом, інноватором. Запорукою набуття та вдосконалення цих характеристик студентом є навчання в інноваційному середовищі педагогічного ВНЗ, що надасть його

му можливість пізніше створювати, підтримувати та розвивати інноваційне освітнє середовище в ході роботи з молодшими школярами.

Результатом професійно-педагогічної підготовки виступає становлення майбутнього вчителя початкової школи як суб'єкта інноваційної діяльності, у якого буде сформовано комплекс особистісних та професійних характеристик, спрямованих на успішне впровадження реформи загальної середньої освіти.

До компонентів інноваційного освітнього середовища віднесено й навчальні дисципліни. Навчальна дисципліна «Загальна педагогіка» відіграє важливу роль у системі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Її віднесено до циклу дисциплін загально-професійної підготовки. В умовах сьогодення необхідно забезпечити вивчення «Загальної педагогіки» як роботу викладача та студентів в інноваційному режимі. Опановуючи «Загальну педагогіку», кожен студент поступово з'ясовує роль та місце вчителя у сучасному освітньому процесі, оволодіває теоретичними засадами та практичними вміннями й навичками педагогічної діяльності як інноваційної за своїм характером, визначає рівень оволодіння професійною компетентністю та планує траєкторію професійного й особистісного саморозвитку.

В межах цього дослідження цінними є наукові розвідки вітчизняних науковців, які вказують, що навчальна робота зі студентами, побудована в інноваційному режимі, ґрунтується на принципах свободи вибору, проблемно-ситуативної організації навчання, стимулювання самоосвіти та самостійності, розвитку творчого потенціалу та морально-вольової сфери, науково-методичного супроводу [1].

Дані принципи впроваджуються через реалізацію наступних умов роботи з майбутніми вчителями початкової школи в процесі вивчення «Загальної педагогіки»: високий рівень готовності до інноваційної діяльності самого викладача; посилення соціально-особистісної та професійної спрямованості змісту навчальних дисциплін; оволодіння майбутніми вчителями прийомами рефлексивного аналізу власної інноваційної діяльності; використання в процесі навчання форм, методів і прийомів, які спрямовані на: формування індивідуального стилю діяльності як результату готовності до інноваційної діяльності майбутнього вчителя, переорієнтації з пошукового на смислопошуковий особистісно-професійний характер діяльності [4].

Процес удосконалення підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної професійної діяльності у ході вивчення «Загальної педагогіки» повинен характеризуватися керованістю, цілеспрямованістю, системністю та систематичністю, передбачає поступове підвищення обсягу та рівня складності відповідних знань, умінь та навичок, досвіду творчої діяльності, якими мають оволодіти студенти.

В ході вивчення «Загальної педагогіки» важливо забезпечити поступову реалізацію сукупності взаємообумовлених компонентів навчально-пізнавальної діяльності: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивно-оцінного. Схарактеризу-

ємо підходи до їх організації в межах заявленої проблематики.

Забезпечення мотиваційно-ціннісного компоненту сприятиме формуванню в майбутніх учителів початкової школи стійкої професійної мотивації щодо оволодіння педагогічною діяльністю як інноваційною за своїм характером і становленню в них професійних цінностей у відповідності до парадигми дитиноцентризму та завдань реформи української школи.

Наведемо приклади проблемних питань із «Загальної педагогіки» для обговорення в межах мотиваційно-ціннісного компоненту: Сучасний молодший школяр: людина, яку навчають, або людина, яка навчається? Як забезпечити становлення молодшого школяра як патріота? У чому виявляється сучасний погляд на особистість молодшого школяра? Що необхідно зробити сучасному вчителю для формування учня початкової школи як інноватора? Як буде розвиватися початкова освіта України в XXI столітті? Як у спілкуванні з молодшими школярами виявляється інноваційний потенціал учителя?

Систематичне колективне обговорення студентами проблемних питань сприятиме набуттю ними досвіду пояснення й аргументації своєї точки зору стосовно різних аспектів упровадження реформи загальної середньої освіти.

Реалізація когнітивного компоненту передбачає цілеспрямоване ознайомлення майбутніх педагогів із державними документами щодо розробки та забезпечення інновацій у загальній середній освіті та інноваційними освітніми проектами у початковій школі.

Необхідно, певним чином, змінити зміст курсу «Загальна педагогіка» у напрямі висвітлення мети, завдань реформи школи, її етапів та механізмів реалізації, та відобразити ці аспекти у навчальній програмі, підручниках й навчально-методичних посібниках. Сама суть реформи зумовлює її детальний розгляд у ході вивчення таких розділів навчальної дисципліни: «Теорія виховання» й «Теорія освіти та навчання». Задля забезпечення детального вивчення Концепції пропонуємо підготувати лекцію-презентацію «Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей», семінарське заняття «Актуальні питання впровадження реформи української школи».

Наприклад, роботу за темою «Методи виховання» доречно доповнити аналізом та вивченням методів, що сприятимуть вихованню молодших школярів як патріотів України у сучасних умовах розвитку суспільства. В ході вивчення теми «Зміст освіти» пропонуємо колективно скласти короткий словник педагогічних термінів, які відображають інноваційний характер сучасної початкової освіти.

Важливою складовою забезпечення інноваційного характеру професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи є науководослідницька робота в межах вивчення «Загальної педагогіки». У сучасних умовах її метою повинне стати залучення студентів до вирішення питань реалізації Концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей». Серед напрямів даної роботи: розробка відповідної тематики діяльності наукових гуртків; створення проблемних груп (наприклад, «Забезпечення інноваційного характеру освітнього процесу в

школі першого ступеня», «Становлення вчителя-інноватора в процесі самоосвітньої діяльності»); організація та проведення науково-практичних конференцій (наприклад, «Сучасний урок як ресурсний центр розвитку особистості», «Теоретико-методичні засади виховання учня-патріота»); участь студентів у Міжнародних та Всеукраїнських конгресах, форумах, конференціях, семінарах із питань педагогічної інноватики; певна зміна тематики дипломних та курсових робіт (наприклад, «Педагогічні умови становлення учня-інноватора в ході уроків математики», «Створення інноваційного освітнього середовища у початковій школі засобами групових форм роботи»); публікація статей відповідної тематики у наукових збірках та журналах; заохочення обдарованих студентів та магістрантів спеціальності «Початкова освіта».

На нашу думку, необхідно розробити, спланувати та реалізувати дієві механізми систематичного залучення обдарованих студентів до участі у науково-педагогічних розвідках, пов'язаних із реалізацією реформи у галузі початкової освіти.

Впровадження діяльнісного компоненту матиме на меті поступову трансформацію теоретичних знань майбутніх учителів початкових класів у професійні вміння щодо здійснення реформи школи. Задля цього в ході навчально-пізнавальної діяльності необхідно цілеспрямовано використовувати форми та методи навчання, що забезпечують інноваційний характер професійної діяльності. Зокрема, у Концепції наголошено, що «будуть широко застосовуватися методи викладання, засновані на співпраці (ігри, проекти (соціальні, дослідницькі), експерименти, групові завдання тощо). Учні залучатимуться до спільної діяльності, що сприятиме їхній соціалізації та дозволить успішніше оволодівати суспільним досвідом» [2, с.17]. Важливо на заняттях із «Загальної педагогіки» забезпечити цілеспрямоване ознайомлення студентів із даними методами викладання та набуття ними досвіду систематичного використання даних методів (в тому числі в ході педагогічної практики).

В ході практичних занять доцільно використовувати світові інформаційні ресурси, знайомити студентів із результатами останніх досягнень наукових співтовариств та методичними напрацюваннями освітянського загалу щодо впровадження основних ідей реформи, забезпечити проблематизацію змісту роботи; залучати майбутніх учителів до створення та використання особливих освітніх продуктів, які відображатимуть інноваційний характер педагогічної діяльності у школі першого ступеня.

Частину практичних занять доречно проводити у формі тренінгів (наприклад, «Готовність педагога до інноваційної діяльності», «Інноваційна поведінка вчителя початкової школи»), диспутів (наприклад, «Сучасна початкова школа: традиції та інновації») та ділових професійно орієнтованих ігор (наприклад, педагогічна рада «Інноваційний потенціал сучасного педагога»). Вважаємо за необхідне залучати студентів до створення банку завдань для самостійної роботи із «Загальної педагогіки», виконання яких сприятиме формуванню в них умінь організовувати, здійснювати та аналізувати освітній процес у школі першого ступеня.

пеня, побудований як інноваційне освітнє середовище.

Задля забезпечення міжпредметних зв'язків «Загальної педагогіки» з іншими дисциплінами циклу загально-професійної підготовки доцільно використовувати методи та форми навчально-пізнавальної діяльності, які дозволяють відпрацювати поведінку майбутніх спеціалістів в умовах, що максимально наближені до реальних (стосовно реалізації Концепції у школі першого ступеня), мають дослідницький характер.

Вважаємо, що доречно переглянути підходи до організації різних видів педагогічної практики з урахуванням завдань реалізації Концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей», а в ході практичних занять із «Загальної педагогіки» використовувати матеріали практики для аналізу та узагальнення досвіду її впровадження у середніх загальноосвітніх навчальних закладах різних типів.

Ефективність даної роботи, великою мірою, залежить від рівня професійної майстерності викладача. Погоджуємося з думкою О. Ліннік про те, що у ході професійно-педагогічної підготовки надзвичайно важливу роль відіграє ефективна організація педагогічної взаємодії як «процесу взаємообміну й взаємобагачення смислами навчальної діяльності між суб'єктами навчання, що відбувається у вигляді діяльності або комунікації, опосередкованих міжособистісними відносинами, та має спільно створений результат» [3, с.70].

Одним із суб'єктів професійно-педагогічної підготовки виступає викладач ВНЗ, до характеристик якого доречно віднести – особистість, патріот, інноватор. Отже, викладач повинен виступати суб'єктом інноваційної педагогічної діяльності, реалізувати свій особистісний та професійний потенціал у ході співпраці зі студентами та в процесі наукової роботи. Для ефективного вирішення даних завдань необхідно налагоджувати наукові контакти представників різних педагогічних ВНЗ України та зарубіжних країн із питань професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної діяльності в умовах реалізації реформи, розробити напрямки систематичної взаємодії науково-педагогічних працівників педагогічних ВНЗ та вчителів початкових класів щодо впровадження реформи, забезпечити відповідність системи підвищення кваліфікації викладачів педагогічного ВНЗ запитам сучасної початкової освіти тощо.

Педагогічна діяльність має рефлексивний характер. Із іншого боку, в умовах сьогодення важливо формувати особистісну рефлексію в учнів із перших днів організації навчальної діяльності. Ці обставини зумовлюють важливість повноцінної реалізації рефлексивно-оцінного компоненту навчально-пізнавальної діяльності у педагогічному ВНЗ. У процесі викладання «Загальної педагогіки» необхідно забезпечити подальший розвиток у майбутніх учителів початкової школи позитивної «Я-концепції» та адекватної і стійкої самооцінки (наприклад, через створення ними портфоліо «Сходинки до інноваційної компетентності», використання шкал оцінювання результатів оволодіння інноваційною педагогічною діяльністю), сприяти поступовому становленню у студентів спрямованості на організацію роботи з молодшими шко-

лярами в інноваційному режимі, вчити їх контролювати та оцінювати процес та результати впровадження в освітній процес власних інноваційних напрацювань тощо.

Висновки. Узагальнення викладеного дає підстави зробити висновок, що в умовах реформування загальної середньої освіти посилюється значущість інноваційного характеру освітнього процесу в школі першого ступеня, що зумовлює необхідність удосконалення процесу професійно-педагогічної підготовки студентів до інноваційної педагогічної діяльності.

В ході цієї роботи необхідно сприяти поступовому становленню майбутнього вчителя початкової школи як особистості, патріота, інноватора. Одним із варіантів вирішення даного завдання виступає цілеспрямована реалізація мотиваційно-ціннісного, когнітивного,

діяльнісного та рефлексивно-оцінного компонентів навчально-пізнавальної діяльності у процесі викладання навчальної дисципліни «Загальна педагогіка». У змісті роботи зі студентами важливо відобразити основні положення реформи загальної середньої освіти та цілеспрямовано використовувати форми та методи навчання, що забезпечують інноваційний характер педагогічної діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх напрямків вирішення вказаної проблеми. Подальшого наукового вивчення потребують питання забезпечення наступності та неперервності процесу вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної діяльності на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях в умовах реалізації реформи загальної середньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карапузова Н. Інноваційне середовище як фактор формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів / Н. Карапузова, Н. Манжелій // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2009. – № 5. – С.44–49.
2. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua>. – Назва з екрана.
3. Ліннік О.О. Майбутній учитель як суб'єкт педагогічної взаємодії: підготовка до співробітництва з молодшими школярами : монографія / О.О. Ліннік. – К. : Видавничий дім «Слово», 2014. – 304 с.
4. Огієнко О.І. Формування готовності до інноваційної діяльності як важлива складова професійної підготовки майбутнього вчителя / О.І. Огієнко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 7 (33). – С.154–162.

REFERENCES

1. Karapuzova, N. Innovative environment as a factor of formation of professional competence of future teachers of elementary school / N. Karapuzova, N. Manzhelii // Scientific notes. Series: Pedagogy. – 2009. – № 5. – P.44–49.
2. The concept of «New school. Space educational opportunities» [Electronic resource]. – Access mode <http://mon.gov.ua>. – Name from the screen
3. Linnik, O.O. Future teacher as a subject of pedagogical interaction: preparation for cooperation with younger students: monograph / O.O. Linnik. – K. : Publishing house “Word”, 2014. – 304 p.
4. Ohiienko, O.I. Formation of readiness for innovation as an important part of training future teachers / O.I. Ohiienko // Pedagogical science: theory, history, innovative technologies. – 2013. – № 7 (33). – P.154–162.

Improvement of preparation of future primary school teachers to innovative professional work in conditions of reforming of general secondary education

O. Babakina, I. Tolmachova

Abstract. The article substantiates the urgency of improving the training of primary school teachers to innovative professional work in the conditions of reforming secondary education. Analyzed didactic aspects of this work by the example of teaching of discipline «General Pedagogy» through providing motivational-valuable, cognitive, active and reflective-evaluative components. The leading idea is reflected in the content of the students of the main provisions of the reform and targeted use of forms and methods of teaching, providing innovative nature of the professional work.

Keywords: vocational and educational training, future primary school teachers, innovative professional activity, academic discipline «General Pedagogy», didactic aspects.

Усовершенствование подготовки будущих учителей начальной школы к инновационной профессиональной деятельности в условиях реформирования общего среднего образования

О. А. Бабакина, А. А. Толмачева

Аннотация. В статье обоснована актуальность усовершенствования подготовки будущих учителей начальной школы к инновационной профессиональной деятельности в условиях реформирования общего среднего образования. Проанализированы дидактические аспекты данной работы на примере преподавания учебной дисциплины «Общая педагогика» через обеспечение мотивационно-ценностного, когнитивного, деятельностного и рефлексивно-оценочного компонентов. Ведущей является идея отображения в содержании работы со студентами основных положений реформы и целенаправленного использования форм и методов обучения, которые обеспечивают инновационный характер профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, будущий учитель начальной школы, инновационная профессиональная деятельность, учебная дисциплина «Общая педагогика», дидактические аспекты.